

PSİKANALİTİK TEDAVİ

Öznelerarası Bir Yaklaşım

Robert D. STOLOROW

Bernard BRANDCHAFT

George E. ATWOOD

Çeviri:

Özgür Gelbal

Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları: 107

Psikanalitik Tedavi

Robert D. STOLOROW, Bernard BRANDCHAFT, George E. ATWOOD

Özgün adı:

Psychoanalytic Treatment

Copyright©1987 by The Analytic Press. All rights reserved.

Authorized translation from English language edition published by Routledge, part
of Taylor & Francis Group LLC.

Türkçe yayın hakları Psikoterapi Enstitüsü'ne aittir.

ISBN 978-605-4817-18-4

Birinci baskı: Aralık 2013

Editör: Tahir Özakkaş

Çeviri: Özgür Gelbal

Yayıma hazırlayan: Menekşe Arık & Sevgi Çorabatur

Baskı: İklim Ofset

Nişanca Mah. Arpacı Hayrettin Sok. No:21 Eyüp/İstanbul

Tel: 0212 577 77 45

www.iklimatbaa.com

PSİKOTERAPİ ENSTİTÜSÜ EĞİTİM ARAŞTIRMA SAĞLIK ORG. VE
DANIŞMANLIK LTD. ŞTİ.

Eğitim ve Kongre Merkezi: Fatih Sultan Mehmet Caddesi No:285

Darıca-KOCAELİ

Tel : 0262 653 6699 Fax : 0262 653 5345

Merkez: Bağdat Caddesi No: 540/8 Bostancı-İSTANBUL

Tel : 0216 464 3119 Fax : 0216 464 3102

www.psikoterapi.com - www.psikoterapi.org - www.hipnoz.com

PSİKANALİTİK TEDAVİ

Öznelerarası Bir Yaklaşım

Robert D. STOLOROW

Bernard BRANDCHAFT

George E. ATWOOD

Editör:

Uz. Dr. Tahir ÖZAKKAŞ

Çeviri:

Özgür Gelbal

SUNUŞ

Psikoterapi Enstitüsü olarak, öncelikle ruh sağlığı profesyonellerinin ya da ruh sağlığı ile ilgilenen kişilerin ihtiyaç duyacağı teorik bilgileri ve pratik/uygulamaya yönelik deneyimleri paylaşan özgün ve çeviri yayınlar ile literatüre katkıda bulunmayı hedefliyoruz. Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, Psikoterapi Enstitüsü'nün çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen atölye çalışmaları, uluslararası konferanslar ve dünya literatüründen seçkileri içermektedir.

“Psychoanalytic Inquiry” serisinin 8. eseri olan bu kitap, kendilik psikolojisinin kurucusu Heinz Kohut anısına sunulmuştur. Öznelerarası alan yaklaşımı; psikanalizden kendilik psikolojisine, kendilik psikolojisinden de günümüze ulaşan bir gelişimin ve değişimin hikayesini anlatmaktadır. Kohut'un öğrencilerinden bir grubun yaratıcı çalışmaları teorik ve pratik değişimler ve açılımlar sağlamıştır. Çalışmalarının 15. yılında Stolorow, Brandchaft ve Atwood öznelerarası alana katkılarının bir kısmını bu eserde bir araya getirmişlerdir.

Konuya ilgi duyan okuyucuların yanı sıra klinisyenler, psikoterapistler ve araştırmacılar için başvuru kitabı niteliği taşıyan bu yayını sizlerle buluşturmaktan kıvanç duyarız.

Tahir ÖZAKKAŞ

Psikoterapi Enstitüsü Başkanı

Heinz Kohut'un anısına

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	xi
1 PSİKANALİTİK İRDELEMENİN İLKELERİ	1
2 KENDİLİK PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	19
3 AKTARIM - DENEYİMİN ÖRGÜTLENMESİ.....	37
4 TUTSAK EDEN BAĞLAR, ÖZGÜR BIRAKAN İLİŞKİLER	63
5 DUYGULANIMLAR VE KENDİLİKNESNELERİ.....	90
6 GELİŞİM BOZUKLUĞU VE RUHSAL ÇATIŞMA.....	122
7 PSİKANALİTİK TEDAVİYE DAİR DÜŞÜNCELER.....	139
8 BORDERLINE VAKALARIN TEDAVİSİ.....	147
9 PSİKOTİK VAKALARIN TEDAVİSİ	184
KAYNAKLAR	241
DİZİN	249

ÖNSÖZ

Öznelerearası bir bilim olarak psikanalizle ilgili kavrayışımız yaklaşık 15 yıllık ortak çalışmanın sonucunda oluşmuştur. Bu zaman süreci içinde, öznelerearası bir alan kavramı, düşüncelerimizde yavaş yavaş psikanalitik kuram, araştırma ve tedaviye yön veren esas açıklayıcı yapı olarak belirginleşmiştir. İlerleyen sayfalarda görüleceği üzere, birbirinden farklı olarak örgütlenmiş ve birbiriyle etkileşim halindeki öznel dünyalardan oluşan bir sistem anlayışı hem psikanalitik terapideki değişkenliklere hem de insanın psikolojik gelişim sürecine ışık tutması bakımından paha biçilmezdir. Bu kitaptaki amacımız daha çok uygulamaya yöneliktir; öznelerearası yaklaşımımızı geniş bir yelpazedeki klinik meselelere ve psikanalitik terapinin uygulanmasındaki önemli sorunlara uyarlamayı amaçlamaktayız. Öznelerearası bir yaklaşım benimsemenin analistin sürdürebilir empatik sorgulama yeteneğini büyük ölçüde artırabileceğini ve psikanalitik tedavinin terapötik etkinliğini aynı ölçüde geliştirebileceğini gösterebilmeyi umuyoruz.

Bu çalışmanın adanmış olduğu merhum Heinz Kohut'un önemli katkıları olmasaydı bu kitap asla yazılamazdı. Ayrıca Daphne Socarides Stolorow, Elaine Brandchaft ve Elizabeth Atwood'un sevgi dolu destekleri ve hiç eksilmeyen yüreklendirmeleri olmadan da bu kitap yazılamazdı. Daphne Stolorow "Duygular ve Kendiliknesnelere" ile ilgili çok önemli bölümün eş yazarlığını yapmış, bütün kitabın hazırlanmasında müthiş derecede yardımcı olmuştur. Frank M. Lachmann aktarımla ilgili çok önemli bir bölümün eş yazarlığını yapmıştır.

Bu kitaptaki bazı kısımlar daha önce başka yerlerde yayınlamıştır.

2. bölümün eski bir biçimi *Psychoanalytic Inquiry'de* (Psikanalitik Araştırma) (1986, 6:387-402) yer almış, bölümdeki bazı kısımlar ise ayrıca *Progress in Self Psychology Cilt 2* (Kendilik Psikolojisiindeki Gelişmeler), ed. A. Goldberg (New York: Guilford Press, 1986, s. 273-279)'de de yayınlanmıştır.

3. bölümün eski bir biçimi *The Annual of Psychoanalysis'de* (Psikanaliz Yıllığı) (1984/85, 12/13:19-37. New York: International Universities Press) yer almıştır.

5. bölümün eski bir biçimi *The Annual of Psychoanalysis'de* (Psikanaliz Yıllığı) (1984/85, 12/13:105-119. New York: International Universities Press) yer almış, ayrıca klinik örnekleme *Psychotherapist's Casebook* (Psikoterapistin Vaka Çalışmaları Kitabı), ed. I. Kutash ve A. Wolf (San Francisco: Jossey-Bass, s. 43-54)'da yer almıştır.

6. bölümün bazı kısımları *Progress in Self Psychology Cilt 1* (Kendilik Psikolojisiindeki Gelişmeler), ed. A. Goldberg (New York: Guilford Press, 1985, s. 194-201)'da yer almıştır.

8. bölümün eski biçimleri *Empathy II* (Empati II), ed. J. Lichtenberg, M. Bornstein ve D. Silver (Hillsdale, NJ: The Analytic Press, 1984, s. 333-357)'da ve *The Borderline Patient* (Borderline Hasta), Cilt. 2, ed. J. Grotstein, M. Solomon and J. Lang (Hillsdale, NJ: The Analytic Press, s. 103-125)'da yer almıştır.

Bu dergilerin ve kitapların editörlerine ve yayıncılarına bu kısımlara kitabımızda yer vermemize izin verdikleri için teşekkür ediyoruz.

Son olarak ise, Paul E. Stepansky'ye yayınlara ilgili değerli yönlendirmeleri için, Lawrence Erlbaum ve Joseph Lichtenberg'e bu projeye verdikleri coşku dolu destek için şükranlarımızı iletmek istiyoruz.

1

PSİKANALİTİK İRDELEMENİN İLKELERİ

Psikanalize yönelik öznelerarası bir yaklaşımın temel noktaları *Öznelliğin Yapıları* (Atwood ve Stolorow, 1984) isimli daha önceki kitabımızda anlatılmıştır:

En genel haliyle ... tezimiz, psikanalizin iki öznelliğin - hastanın ve analistin öznelliğinin - kesişmesiyle oluşan özgül bir psikolojik alan içinde ortaya çıkan görüngüleri aydınlatmaya çalıştığıdır. ... Psikanaliz burada ... gözleyen ve gözlenenin farklı biçimlerde örgütlenmiş öznel dünyaları arasındaki karşılıklı etkileşime odaklanan bir öznelerarası bilimi olarak tasvir edilmektedir. Gözlemsel duruş, gözlenmekte olan öznelerarası alanın ... dışında değil, her zaman içindedir ... bu da gözlem yöntemleri olarak içebakışın ve empatinin merkezi konumunu güvence altına alır ... Psikanalizi diğer bilimler arasında benzersiz kılan, gözleyen aynı zamanda gözlenen olmasıdır [s. 47-48]

... klinik olgular, bunların şekil aldığı öznelerarası bağlamlardan ayrı anlaşılabilirler. Hasta ve analist birlikte, ayrılmaz bir psikolojik sistem oluşturur ve psikanalitik sorgunun deneysel alanını oluşturan da bu sistemdir [s. 73].

Öznelerarasılık ilkesi ayrıca gelişimsel sisteme de uygulanmıştır:

Hem psikolojik gelişimin hem de patoloji oluşumunun en iyi kavramsallaştırılacağı yer, gelişim sürecini şekillendiren ve çocuğun kritik gelişimsel görevleri aşmasını ve gelişim aşamalarından başarılı şekilde geçmesini kolaylaştıran ya da engelleyen özgül öznelerarası bağlamlardır ... Gözlemin odak noktası, çocuğun ve bakıcıların farklı şekilde örgütlenen öznellikleri arasındaki karşılıklı etkileşimin oluşturduğu değişken psikolojik alandır [s. 74].

Bu kitaptaki asıl amacımız, tutarlı bir öznelerarası bakış açısı benimsemenin psikanalitik anlayış ve tedavi açısından olası sonuçlarını ayrıntılarıyla anlatmaktır. Bu çalışmamız boyunca, öznelerarası bakış açısının aktarım ve direnci, çatışma oluşumunu, terapötik davranışı, duygusal ve kişisel gelişimi, borderline ve psikotik vakaları da kapsayan geniş bir yelpazedeki klinik olgulara ışık tuttuğu gösterilecektir. En önemlisi de, öznelerarası yaklaşımın hastanın öznel dünyasına empatik bir şekilde girebilmeyi büyük ölçüde kolaylaştırdığını ve aynı şekilde psikanalizin kapsamını ve terapötik etkinliğini büyük ölçüde geliştirdiğini gösterebilmeyi ummaktayız.

Öznelerarasılık kavramıyla ilgili düşüncelerimiz bir takım aşamalardan geçerek oluşmuştur. Öznelerarası bakış açısının öneminin ilk farkına varışımız psikanalitik terapide aktarım ve karşı aktarım arasındaki etkileşim ile ilgili bir çalışma sırasında olmuştur (Stolorow, Atwood ve Ross, 1978). Bu çalışmada, analistin ve hastanın deneyim dünyaları arasındaki benzerlikler ve farklılıklardan kaynaklanan olguların tedavi süreci üzerindeki etkisini ele almıştık. Bu olguların psikanalitik iletişimin oluşmasını zorlaştırabileceği ya da kolaylaştırabileceği koşulları tanımlamak için

özellikle çaba harcanmıştı. Bu ilk aşamada, hastaların ve terapistlerin öznel dünyaları arasındaki etkileşimlere zaten odaklanmaktaydık ancak psikanalitik terapinin vuku bulduğu daha genel olan öznelarası alan kavramı henüz dile getirilmemişti.

Daha sonra, analistin göreceli olarak yapılanmış dünyası ile hastanın geçmişe dönük olarak örgütlenmiş kişisel evreni arasında büyük fakat tanımlanmamış bir farklılık olduğu zaman tedavide nasıl bir durum ortaya çıktığını incelemeye yöneldik (Stolorow, Brandchaft ve Atwood, 1983). Hastanın dile getirdiği geçmişe ait deneyimler analistin bilinçdışı tarafından, daha farklı şekilde örgütlenmiş kendi özneliği içinde özümlediği ve dolayısıyla da bu deneyimler anlaşılmadığı için böyle bir ayrışmanın çoğunlukla kronik yanlış anlamalarla sonuçlandığını gösterdik. Dolayısıyla, analistin tepkileri ciddi şekilde uyumsuz görünebilmekte, bu da her iki taraf için anlaşılmasız bir tepki-karşı tepki döngüsünü başlatılabilmekteydi. Analist hastasının söylediklerini özümlemekte olduğu deneyim yapılarından uzaklaşmayı başaramadığında, bunun nihai sonucu olarak hastayı sahip olduğu özellikler nedeniyle belki de psikanalitik tedavi için uygun olmayan, tabiatı gereği zor ve inatçı birisi olarak değerlendirmektedir. Böylelikle, analistin hastanın nitelikleriyle ilgili oluşturduğu resmin iki kişisel dünya arasındaki etkileşim içerisinde nasıl belirginleştiğini çok özel bir bağlam içinde anlamaya başladık.

Bu tür bir analizin borderline kişilik diye adlandırılan duruma sonradan nasıl uygulandığı bu kitabın 8. bölümünün temelini oluşturan bir makalede (Brandchaft ve Stolorow, 1984) yer almıştır. Makalede, "borderline" teriminin karşılığının içgüdüsel iç çatışmalardan ve ilkel savunmalardan kaynaklanan münferit, sabit, patolojik bir karakter yapısına ilişkin görüşün bir eleştirisi sunulmuştur. Çoğunlukla bu savunma ve çatışmaların göstergesi

olduğundan söz edilen klinik gözlemlerin, geçmişe ait belli kendiliknesnesi ilişkilerine duyulan ihtiyaçların ve bu ilişkilerdeki bozuklukların kanıtı olduğu gösterilmiştir. Dolayısıyla, borderline koşulları tanımlayan özellikler belli bir öznelarası durumun sonucu olarak gösterilmektedir. Gereksinim duyulan anlayışın mevcut olduğunun hissedilmesi sayesinde bu durumda bir değişiklik meydana geldiği zaman, borderline özellikleri gerileme hatta yok olma eğilimi göstermektedir, ta ki kendiliknesnesi ilişkisi tekrar ciddi şekilde bozulana kadar. Bu noktada, analist ile hasta arasında kurulan ilişki bağlamının “borderline” teriminin tanımladığı özel psikopatolojik yapının oluşmasında ve sürmesinde nasıl *belirleyici* bir rol oynadığının farkına vardık.

Öznelarasılık kavramı kısmen, patolojiyi yalnızca hastanın içinde var olan süreçler ve mekanizmalar bakımından değerlendiren talihsiz klasik analiz eğilimine bir tepkidir. Böylesi ayrıştırıcı bir görüş, her bireyin diğer insanlarla olan kaçınılmaz bağlantısına hak ettiği önemi vermekte yetersiz kalır ve gözlemediği ve tedavi etmeye çalıştığı klinik olgularda, kendisinin de bir parçası olduğu temel durumlara karşı klinisyeni körleştirir. Şimdi öznelarası bağlamın psikonevrotikten alenen psikotiğe kadar *her türlü* psikopatolojide belirleyici bir rolü olduğuna inanmaya başladık. Bu rol, terapötik ilişkideki dalgalanmalarla çarpıcı bir şekilde gözlemlenebilen etkilerin eşlik ettiği en ciddi bozukluklarda en rahat görülmektedir. 9. bölümde, psikotik durumların bu açıdan bir kavramsallaştırmasını sunmakta, bunu yaparken de geçmişe ait kendiliknesnesi ilişkilerinde algının doğrulanmasına yönelik belli bir işlevin yetersizliğini vurgulamaktayız. Ancak, öznelarası bağlam, örneğin kaygı nevrozları, depresyonlar, obsesif ve fobik bozukluklar gibi daha az ciddi olan psikopatoloji türlerinde de aynı öneme sahiptir. Bizim görüşümüze göre, çeşitli psikopatoloji

türlerinin gelişmesinde ve devam etmesinde etkisi olan belli öz-nelerarası etkileşim örüntülerinin irdelenmesi klinik psikanalitik araştırmanın sürdürülmesi için gerekli olan en önemli alanlardan birisidir.

PSİKANALİTİK BİLGİ VE GERÇEKLİK

Psikanalitik düşüncenin ortaya çıkmasından bu yana, ona hâkim olan genellikle tartışmasız temel felsefi varsayım, analist tarafından ve nihayetinde de hasta tarafından bilinebilecek “nesnel bir gerçeklik”in var oluşudur. Bu varsayım, ilk olarak Breuer ve Freud (1893-95) tarafından hastanın kurduğu “yanlış bağlantı” olarak tanımlanmış olan, daha sonra ise analistin “gerçek” niteliklerinin “çarpıtılması” olup analizde düzeltilmeye çalışıldığı düşünülen (Stein, 1966) aktarımla ilgili geleneksel görüşün temelinde yatmaktadır. Schwaber (1983) “hiyerarşik olarak sıralanmış iki-gerçekli görüş”le – gerçeklerden birisi hasta tarafından deneyimlenmekte, diğersinin ise nesnel olarak daha doğru olduğu analist tarafından “bilinmektedir” – iç içe geçmiş olması nedeniyle aktarımın bir çarpıtma olduğuna ilişkin bu anlayışa ikna edici bir şekilde karşı çıkmıştır (s. 383).

Çalışmalarımıza yön veren temel bir varsayım da şudur: psikanalitik sorgulamayla (yani, empati ve içebakışla) ilgili olan ve onun erişebileceği tek gerçeklik *öznel gerçekliktir* – hastaya ilişkin, analiste ilişkin ve ikisi arasındaki etkileşimin yarattığı psikolojik alana ilişkin öznel gerçeklik. Bu açıdan bakıldığında, nesnel gerçeklik kavramı “somutlaştırma” olarak adlandırdığımız yaygın psikolojik sürecin bir örneğidir. Somutlaştırma, öznel deneyim yapılarının, nesnel olarak algılandığına ve bilindiğine inanılan olaylara ve varlıklara sembolik olarak dönüştürülmesidir (Atwood ve Stolorow, 1984, böl. 4). Başka bir deyişle, *nesnel gerçekliğin*

nitelikleri öznel gerçekiğin somutlaştırmalarıdır. Analistin nesnel gerçekliik kavramına ve onun doğal sonucu olan çarpıtma kavramına başvurması, tam olarak psikanalitik incelemenin aydınlatmaya çalışması gereken şey olan hastanın davranışlarında kodlanmış öznel gerçekliği anlaşılma hale getirmektedir.

Bu perdeleme etkisinin güzel bir örneği, çocuklukta gerçekten olmuş ırza geçme ile çocukluk fantezisinin, histerinin kökenleri üzerindeki rolleri hakkındaki süregelen fikir ayrılığında görülebilir. Bu konudaki karşıt görüşlerin *ikisinin de* savunucularının anlayamadığı şey, ırza geçme imgelerinin, *ister* gerçeki olaylara ilişkin anılardan *isterse de* fantezi kurgularından kaynaklanıyor olsun, hastanın geçmişteki öznel gerçekliğinin kritik ve hastalığa neden olan özelliklerinin sembolik açıklamalarını içeriyor olduğudur.

Psikanalitik incelemenin ve bilginin doğasıyla ilgili görüşümüz, tıpkı bizim gibi Kohut'un empatik-içebakışçı kendilik psikolojisinden ciddi şekilde etkilenmiş olan diğer bazı yazarlarından keskin bir biçimde ayrılmaktadır. Örneğin, Wolf (1983), "dışa bakışçı ve içebakışçı bilgi toplama biçimleri arasında gidip geldiğimizi" (s. 685), bazen dışarıdan bazen de hastanın kendi öznel dünyasının içinden gözlem yaptığımızı iddia etmektedir. Shane ve Shane (1986) psikanalitik anlayışın yalnızca hastanın öznel dünyasından ve analitik ortamdaki öznelarası deneyimlerden değil, aynı zamanda "hastanın yaşamıyla, insan gelişimi ve insandaki psikolojik işlevlerle ilgili analistin sahip olduğu nesnel bilgi"den de kaynaklandığını savunmaktadır (s. 148). Basch (1986) ise, psikanalitik açıklamaların beynin işleyişiyle ilgili deneysel olarak doğrulanmış, nesnel olarak elde edilmiş bilgilere dayanması gerektiğini ileri sürmektedir.

Bu görüşlerin aksine, bizim kendi bakış açımız, psikanalizin deneysel ve kuramsal alanlarının empati ve içebakışı içeren araştırmacı duruş ile tanımlandığı ve ayrıştığı yönündeki Kohut'un (1959) savını kapsamakta ve sınırlarını bunun ötesine zorlamaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda, *prensipte* empati ve içebakışın ulaşmadığı hiçbir şey tam anlamıyla psikanalitik sorgulamanın sınırları içine girmemektedir.

Dolayısıyla, Wolf'tan (1983) farklı olarak, psikanalitik incelemenin *her zaman* (hastaya ya da analiste ait) öznel bir dünyanın bakış açısından yapıldığını; bu bakış açısının ise daima empatik ya da içebakışçı olduğunu düşünüyoruz. Bir analist deneyimden uzak formülasyonlara (sık, kaçınılmaz ve çoğunlukla karşı aktarım kaynaklı durum) başvurduğunda ya da formülasyonlarının nesnel gerçekliğe sahip olduğunu iddia ettiğinde, psikanalitik bir tavırla hareket etmiyor demektir ve analitik iletişimle ilgili bakış açısındaki bu değişimin etkisini göz önünde bulundurmamak analist için önemlidir.

Shane ve Shane'den (1986) farklı olarak, analistin hastanın yaşamıyla ya da insan gelişimi ve insanın psikolojik süreçleriyle ilgili herhangi bir "nesnel" bilgiye sahip olduğuna inanmamaktayız. Analistin sahip olduğu şey, kendisine ait öznel bir referans çerçevesidir. Bu referans çerçevesi, analitik veriyi bir dizi mantıklı düşünce ve karşılıklı ilişki haline dönüştürmeye çalışırken analistin kullandığı birçok çeşitli kaynaktan ve oluşumsal deneyimlerden doğmaktadır. Analistin referans çerçevesi nesnel gerçek statüsüne yükseltilmemelidir. Aslında, analistlerin kendi bilinçdışı örgütleyici ilkeleri ile ilgili düşünsel farkındalıklarını sürekli olarak geliştirmeye çalışmaları gerekir, özellikle de "nesnel bilgileri" ve kuramlarında kabul ettikleri ilkelerle ilgili farkındalıklarını. Böylece,

bu ilkelerin analitik süreç üzerindeki etkisi fark edilebilir ve kendileri analitik incelemenin konusu haline gelebilirler.

Yukarıda yazılanlar göz önünde bulundurulduğunda, Basch'ın (1986) psikanalitik açıklamaların beynin işleyişiyle ilgili bilgilere dayandırılması gerektiğine ilişkin inancına temelde karşı olmamız şaşırtıcı olmayacaktır. Beynin işleyişinin psikanalizin alanına bile girmediğini iddia etmekteyiz, çünkü uygulamada ve prensipte, empatik-içebakışçı inceleme yöntemiyle erişilebilen bir konu değildir. Bizim görüşümüze göre, psikanalitik kuram her türlü soyutluk ve genellik düzeyinde deneyime yakın bir bölgede kalmalıdır. Bu düşünceyle yola çıkarak, özel olarak empatik-içebakışçı sorgulama biçimine uygun yol gösterecek açıklayıcı yapılar – öznelararası alan kavramı gibi – geliştirmeye çalıştık. Bu yapılar öznel deneyimler, onların anlamları, kökenleri, karşılıklı etkileşimleri ve terapötik dönüşümlerinin örgütlenmesi ile ilgilidir.

Goldberg (1985) psikanalizde gerçekçilik, öznellik ve görelilik arasındaki bitmez tükenmez gerginliği açıklamıştır. Kendimizi açıkça öznelci ve görelilikçi gelenek içerisinde konumlandırmış olduğumuz, psikanalitik anlayışla ilgili fikirlerimizi anlatan *Öznelliğin Yapıları* (Atwood ve Stolorow, 1984)'daki metinlerden zaten anlaşılmaktadır:

Psikanalitik anlayışın gelişimi, iki kişisel evren arasında bir diyalogu içeren öznelararası bir süreç olarak kavramlaştırılabilir. ... Bir psikanalitik vaka çalışmasının asıl yaptığı, süregelen araştırmada kendi kişisel gerçekliğinin dâhil olması üzerine analistin düşünme eylemleriyle değişen ve etkileşen, bireyin öznel yaşamının yapısına dair bir dizi empatik çıkarımı içerir [s. 5].

Psikanalitik araştırmada ortaya çıkan değişik anlam örüntüleri, iki öznelliğin keşişim noktasında yer alan belirli bir psikolojik alan içinde gün işığına çıkarılır. Bu alanın boyutları ve sınırları yapısal olarak öznelerarası olduğu için, her vaka çalışmasının yorumlayıcı sonuçları, çok derin bir anlamda, kökenlerinin öznelerarası bağlamına göre anlaşılmalıdır. Bir vaka çalışmasının öznelerarası alanı, aktarım ve karşı aktarım arasındaki etkileşimle elde edilir; çalışmanın çeşitli hipotezlerinin belirginleştiği yer, ortam ya da “analitik alan”dır ... ve içinde nihai yorumlamaların doğruluk değerinin belirlendiği anlam ufuklarını tayin eder. Psikanalitik anlayışın belirli bir öznelerarası etkileşime bağlı olduğunun kavranması, bir vaka çalışmasının sonuçlarının neden bunu gerçekleştiren kişinin bir işlevi olarak değişiklik gösterebileceğini anlamamıza yardımcı olur. Bu türde bir değişiklik, doğa bilimlerinin son derece karşı olduğu bir durum olup özünde bir anlam çokluğu sergileyecek şekilde, farklı araştırmacıların malzeme üzerindeki değişik perspektiflerinin sonucunda oluşur [s. 6-7].

Dolayısıyla, psikanalitik tedavi sürecinde ortaya çıkan gerçeklik *znelerarası bir gerçekliktir*. Bu gerçeklik Freud’un (1913) analitik süreçle ilgili yaptığı arkeolojik metaforunda belirttiği gibi “keşfedilmiş” ya da “yeniden bulunmuş” değildir. Ancak, bazı yazarların (Hartmann, 1939; Schafer, 1980; Spence, 1982) iddia ettiği gibi bu gerçekliğin “yaratıldığını” ya da “inşa edildiğini” söylemek de tamamen doğru olmayacaktır. Bundan ziyade, öznel gerçeklik empatik bir karşılıklı anlayış süreci yoluyla *açıkça dile getirilmektedir*. Hasta, analize gelişimsel olarak önceden oluşturulmuş bir anlamlar ve örgütleyici ilkeler sistemi ile gelir, ancak onun öznel yaşamının rntlenişi ve tema haline getirilişi düşünüm öncesi

olarak bilinçdışıdır (Atwood ve Stolorow, 1984, böl. 1). Bu bilinçdışı örgütlenme faaliyeti, öznelarası bir diyalog yoluyla farkındalık düzeyine çıkarılır. Analist de bu diyaloga kendi empatik anlayışıyla katkıda bulunur. Öznel gerçekliğin keşfedilmek ya da yaratılmak yerine açıkça ifade edilir hale getirildiğini söylemek yalnızca analistin empatik uyumunun ve yorumlarının bu düşünüm öncesi deneyim yapılarını farkındalık düzeyine taşımaya olan katkısını kabul etmek anlamına gelmez. Aynı zamanda, bu gerçekliğin analistin örgütlenme faaliyeti yoluyla şekillendirildiğini de göz önünde bulundurmak anlamına gelir, çünkü analistin belli seviyedeki empatik anlayış kapasitesini sınırlayan ve kısıtlayan onun psikolojik yapılarıdır. Dolayısıyla, açıkça ifade edilmemiş bir olasılık olarak önceden var olması bakımından analitik gerçeklik “eski”dir. Fakat, empatik diyaloga girmeden önce, analitik süreç yoluyla ortaya çıkan belli bir biçimde ifade edilerek deneyimlenmemiş olması anlamında da “yeni”dir.

Bir psikanalitik ortamda analistin “bildiği” şeyin hastanın “bildiği” şeyden daha “gerçek” olmadığı konusunda Schwaber’la (1983) aynı fikirdeyiz. Psikanalitik olarak bilinebilecek her şey öznel gerçekliktir – hastanın, analistin ve ikisi arasındaki etkileşimin yarattığı sürekli değişen ve evrilen öznelarası alanın öznel gerçekliği. Ancak, bu açıkça öznelci ve görelilikçi görüş, herhangi bir psikanalitik yorumun ya da açıklayıcı yapının bir sonraki kadar iyi olduğuna inandığımız anlamına gelmemelidir. *Özneliğin Yapıları*’nda (1984) psikanalitik yorumların farklı bir şekilde *yorumbilimsel* kıstaslar ışığında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktayız. Bu kıstaslar,

tartışmanın mantıksal tutarlılığını, yapılan açıklamaların kapsamlı oluşunu, yorumlamaların kabul görmüş psikolojik bilgilerle örtüşüp örtüşmemesini ve analizin araştırılan mal-

zemedeki saklı kalmış örüntüleri estetik bir güzellikle ortaya çıkarabilmesini içerir [s. 6].

Kuramsal fikirlerin değerlendirilmesi için şu kıstasları önermekteyiz: (1) Psikanalitik bir çerçeve daha öncekilerden daha büyük bir kapsayıcılığa ve genelliğe müsaade ediyor mu? Daha önceki karşıt kuramlar tarafından ayrı ayrı tanımlanmış deneyim alanlarını kapsıyor ve böylece daha geniş ve daha tümleşik bir bakış açısını mümkün kılıyor mu? (2) Çerçeve öz-düşünsel ve kendi kendini düzelten nitelikte mi? Kuram *kendisini* açıklanabilecek şekilde deneysel alanın içine sokuyor mu? (3) En önemlisi, sunulan çerçeve bütün zenginlikleri ve çeşitlilikleriyle öznel dünyalara empatik bir şekilde girebilme kapasitemizi önemli ölçüde artırıyor mu?

Öznelerarası alan kavramını merkez alan bir psikanalitik çerçeve bu üç kıstasın hepsiyle de örtüşmektedir. İlerleyen bölümlerde şunları göstermeyi amaçlamaktayız: (1) öznelerarası bir yaklaşımın çatışma psikolojisi ve psikanalitik kendilik psikolojisi ile ilgili deneyime yakın içgörülerini daha geniş ve daha kapsamlı bir çerçeveye birleştirebileceğini ve sentezleyebileceğini; (2) bir öznelerarasılık kuramının doğası gereği öz-düşünsel olduğunu ve potansiyel olarak kendi kendini düzelten nitelikte olduğunu, çünkü gözlemleyen ve *onun kuramlarının* gözlemlenen şey üzerindeki etkisini daima göz önünde bulundurduğunu; (3) öznelerarası alan kuramının empatik-içebakışçı inceleme yöntemiyle tam olarak örtüşen ve bu yöntemi kendine özgü bir şekilde kolaylaştırılan kuramsal bir yapı olduğunu. Dolayısıyla, öznelerarası bir bakış açısının insan deneyiminin genişleyen alanlarına ilişkin empatik anlayışımızı nasıl geliştirebileceğini aktarmayı ummaktayız.

TEMEL İLKELER

Bütün aşamalarında ve dönüşüm noktalarında psikanalitik tedavinin uygulanmasına iki kapsayıcı ilkenin yön verdiği görüşündeyiz. Bunlardan ilki, psikanalitik terapinin temel amacının hastanın öznel dünyasını gözler önüne sermek, aydınlatmak ve dönüştürmek olduğunu savunmaktadır. İkincisi ise, analitik sürecin başlattığı dönüşümsel süreçlerin kaçınılmaz sekteye uğramaları ile birlikte daima belli bir öznelerarası sistem içerisinde gerçekleştiğini iddia etmektedir. Bu bölümde, psikanalizin temel teknik kurallarının nasıl bu iki esas ilkeden doğduğunu kısaca anlatmakta ve ayrıntılı örneklemeleri sonraki bölümlere bırakmaktayız.

Analitik Duruş

Analitik duruş, geleneksel olarak tarafsızlık kavramı açısından tanımlanmıştır. Bu kavram genel hatlarıyla “perhiz kuralı” ile bir tutulmuştur. Bu kurala göre, analist hastalarına herhangi bir içgüdüsel tatmin sağlamamalıdır (Freud, 1919). Bu teknik kural, psikanalizin ilgilendiği temel psikopatolojik durumların, bastırılmış içgüdüsel dürtü türevlerinin ürünleri olduğuna ilişkin kuramsal varsayımdan yola çıkmıştır. Bu sava göre doyum, bastırılmış içgüdüsel istekleri bilinç düzeyine çıkarmaya, genetik kökenlerinin izini sürmeye ve nihai olarak da onları terk etmeye ve iyiye yönlendirmeye engel olmaktadır. Kohut’u (1971, 1977, 1984) takip ederek, analitik süreçte harekete geçirilen esas güdüleyici yapıların patolojik dürtü türevleri değil, engellenmiş ve durdurulmuş gelişimsel mücadeleler olduğunu bulduk. “Olgunluk” adı altında bu tür mücadelelerin inkâr edilmesini isteyen bir duruş, asıl gelişimsel sapmaları tekrarlamakta ve dahası pekiştirmektedir (Stolorow ve Lachmann, 1980).

Öznelerarası bir bakış açısı benimsemek, hastanın perhizi – hastanın istek ve ihtiyaçlarının bilerek bastırılması – asla tarafsız bir duruş olarak göremeyeceğini hemen göstermektedir. Aslında, analist tarafından acımasızca perhiz uygulanması, hastanın esas psikopatolojisini gerçekten ortaya çıkarmaktan çok terapistin duruşunun eseri olan şiddetli çatışmaları provoke ederek terapötik diyalogu çarpıtabilir. Dolayısıyla, perhiz tutumu analitik süreci kolaylaştırmayabileceği gibi, özünde bu sürece zarar da verebilir (Wolf, 1976). Dolayısıyla, perhiz kuralının yerine, analistin müdahalelerinin mümkün olduğunca hastanın öznel dünyasının gözler önüne serilmesini, aydınlatılmasını ve dönüştürülmesini neyin kolaylaştırıp neyin zorlaştırabileceğine ilişkin yapılan sürekli değerlendirmeye yönlendirilmesi gerektiğine ilişkin ilkeyi koyacağız. Bu tür değerlendirmeler, analistin davranışlarının ya da eylemsizliğinin kazanmaya başladığı belli anlamların dikkatli bir analitik incelemesini gerektirmektedir.

Hastanın öznel dünyasının açığa çıkarılmasını, aydınlatılmasını ve dönüştürülmesini en üst seviyede mümkün kılacak öznel-rarası bağlamı yaratma olasılığı en fazla olan analist duruşu nedir? Böyle bir duruşun, en iyi şekilde *sürdürebilir empatik sorgulama* tutumu olarak kavramsallaştırıldığına inanmaktayız. Bu tutum, hastanın ifadelerinin anlamını dışarıdan değil de hastanın kendi öznel referans çerçevesinin içinden bakarak anlamaya çalışmaktadır (Kohut, 1959).

Perhiz kuralı gibi, empatik duruş da terapötik diyalogu kesin olarak şekillendirmektedir, ancak tamamen farklı bir yönde. Analist tarafından yapılan sürdürülebilir empatik sorgulama, hastanın en derin duygusal durumlarının ve ihtiyaçlarının derinlemesine anlaşılacağına gittikçe daha fazla inanmaya başladığı öznelerarası bir durumun oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu da kendisi-

nin öz-düşünüm kapasitesini geliştirmesi ve artırması, aynı zamanda da öznel dünyasının daha hassas ve yalnız bölgelerini dile getirmeyi sürdürmesi için hastayı cesaretlendirmektedir. Aynı derecede önemli olan başka bir şey de, analistin anlayışlı bir varlık olarak gittikçe daha fazla kabul edilmesini sağlamasıdır. Bu anlayışlı varlıkla birlikte daha önceki karşılanmayan ihtiyaçlar tekrar canlanabilir ve yarım kalmış gelişimsel tepkiler geri getirilebilir. Sürdürülebilir empatik sorgulama tutumu, analistle kurulan kendiliknesnesi aktarım ilişkisini kurmak, sürdürmek ve sürekli olarak güçlendirmek için çok önemlidir (Kohut, 1971, 1977, 1984). Bu ilişki, terapötik değişimi sağlayan psikolojik dönüşümlerin önemli bir bileşenidir. Yapılan sorgulama hastanın analist için tehdit edici olduğuna inandığı deneyim alanlarına doğru ilerlediği zamanlarda, bu güçlendirmenin olması özellikle muhtemeldir (Brandchaft, 1983).

Empatik duruş ve onun analitik süreçteki etkisiyle ilgili bu formülasyon, terapi ya da çalışma ittifakından aktarım dışı bir olgu olarak bahseden geleneksel kavramı gereksiz hale getirir. Öznelerarası bir bakış açısından bakıldığında, önceden terapi ittifakının göstergeleri olduğu düşünülmüş olan şeyler, hastanın anlaşılma beklentisi ve bunu tutarlı bir şekilde deneyimlemesi sonucunda kurulan belirli bir aktarım bağı şeklinde algılanabilir. Benzer şekilde, terapi ittifakının olmadığını varsaymak yerine aktarım ilişkisindeki bozulmalar incelemeye alınır.

Hastanın öznel gerçekliğinin sürdürülebilir ve empatik şekilde sorgulanması yapısal zayıflığı, psikolojik darboğazı, küçük yaşlardaki gelişimsel sapmaları ve arkaik savunma davranışlarını yansıtan deneyim örüntülerinin serbest bir şekilde açığa çıkarılmasına yardımcı olur. Bu örüntülere ışık tutulması, öncelik verilen gelişimsel süreçlerin yeniden oluşturulduğu bir aktarım ilişkisi geli-

tirmekle uyum içinde gerçekleşir. Genellikle, analiz ilerledikçe ve hasta ile analist arasında daha fazla anlayışa yönelik bir ortak amaç doğrultusunda kurulan samimi işbirliği ile (Stolorow ve Lachmann, 1980) bu ilişki daha arkaik bir biçimden daha olgun bir biçime doğru bir dönüşüm geçirir (Kohut, 1984). Empatik ilişkinin geliştirilmesine ve olgunlaştırılmasına ilişkin bu kavram, hastanın terapötik ilişkiyi koruma altına almak için analistin bakış açısıyla itaatkâr bir şekilde özdeşleşmesine dayalı bir sözde ittifaktan keskin bir şekilde ayrılmalıdır. Analistin ihtiyaçlarıyla uyumsuz olduğuna inanılan esas deneyim yapıları inkâr edildiği ve analitik süreçten ayrı tutulduğu için bu tür sözde ittifaklar empatik sorgulama yapılamaması *pahasına* kurulmuş olur.

Bilinçdışını Bilinç Düzeyine Getirmek

Öznelerarası bakış açısına göre, psikanalizde bilinçdışını bilinç düzeyine getirmeye yönelik geleneksel amacı nasıl kavramsallaştırmalıyız? *Özneliğin Yapıları*'nda (1984) bu soruya “düşünüm öncesi bilinçdışı” – deneyimin, kişinin bilinçli farkındalığının dışında işleyen örgütleyici ilkeler tarafından şekillendirilmesi – ile ilgili formülasyonumuzla yaklaştık:

Düşüncenin yokluğunda kişi, kişisel gerçekliğinin ayrıntılarına inerken kurucu bir özne olarak rolünün farkında değildir. İçinde yaşadığı ve hareket ettiği dünya, kendini adeta bağımsız ve nesnel bir gerçeklik olarak sunar. Kişisel gerçekliğini benzersiz biçimde karakterize eden olayların örüntülenmesi ve temalaşması da dolayısıyla, kendi öznel yorumunun ve anlamlandırmasının ürünü değil de bu olayların özellikleriymiş gibi görünür. ... psikanalitik terapi, bir hastanın bu bilinçdışı yapılandırıcı etkinliğinin üzerine düşünül-